

Research Institute
for Security and
Development Studies

Quarterly.risstudies.org

Article history:
Received 11 March 2025
Revised 19 September 2025
Accepted 02 June 2025
Published online 27 August 2025

Strategic Studies Quarterly

Volume 28, Issue 2, pp 7-40

P-ISSN: 1735-0272
E-ISSN: 2980-910X

The Role of Political Parties in Shaping Policy-Making and National Visions: Challenges and Vulnerabilities in Iran

Atefeh Moradi Eslami^{1*} , Mohammad-Hadi Raji²

1. Department of Public Law, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

2. Department of International Relations, Faculty of the Research Institute of Strategic Studies (RISS), Tehran, Iran.

Corresponding Author Email Address: a.moradi.eslami@ut.ac.ir

Article Info

Extended Abstract

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Moradi Eslami, A. & Raji, M.H. (2025). The Role of Political Parties in Shaping Policy-Making and National Visions: Challenges and Vulnerabilities in Iran. *Strategic Studies Quarterly*, 28(2), 7-40.
doi:10.22034/ssq.2025.512003.4260

© 2025 the authors. Published by Research Institute of Strategic Studies (RISS), Tehran, Iran. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) License.

Introduction

Political parties and electoral systems are among the core institutions that shape governance and political development. They play a central role in political socialization, elite organization, public participation, and the overall policy-making process. By creating policy discourses and linking political elites with the wider public, parties can foster policy learning, strengthen the rationality of governance, and contribute to the formation of coherent national visions. In contrast, electoral systems, as mechanisms for power circulation and legitimacy renewal, enable fair competition and the presentation of alternative governance ideas.

Despite the presence of formal party and electoral structures in Iran, weak institutionalization, populist tendencies, lack of organizational cohesion, absence of party culture, and unstable electoral laws have prevented political parties from becoming effective actors in policy-making and national planning. The study asks why Iranian political parties have failed to act as learning and mediating institutions that generate sustainable, vision-driven policies, and what structural obstacles have constrained their performance.

A historical overview of Iranian parties shows that since the early post-revolution years, their capacity for discourse formation and doctrine development has steadily declined. Short-term electoral rivalries and populist slogans have replaced long-term policy thinking. This shift has widened the gap between policy-making institutions and society, weakening representation, policy accumulation, and the creation of shared national visions. The paper therefore argues that reforming Iran's party and electoral systems is a prerequisite for better governance and more effective national policy-making.

Methodology

This study adopts a qualitative, descriptive–analytical approach based on documentary and library research. It reviews theoretical sources, legal documents, and comparative experiences to assess the role of political parties in designing and guiding policy processes. The research is exploratory rather than hypothesis-testing.

The theoretical framework rests on three interrelated components—political discourse formation, political marketing, and policy accumulation—which together form a “functional triangle of political parties.” This model explains how parties can promote national visions by creating and communicating policy discourses, marketing their programs within electoral systems, and ensuring continuity in pursuing long-term policies. The concept of policy entrepreneurship is also used to highlight the innovative role of parties in developing and implementing governance ideas.

Data were analyzed through two main steps: (1) tracing the historical and discursive evolution of parties in Iran from the 1970s onward, and (2) comparing party and electoral systems in countries that have successfully maintained coherent national visions. Using institutional and comparative analysis, the study identifies the main sources of dysfunction in Iran’s party system and proposes directions for reform.

Results

In developed political systems, parties act as key intermediaries and learning organizations that drive the formulation and implementation of stable policies. In Iran, however, weak institutional foundations and insufficient accumulative infrastructure have undermined such a role. Iranian parties face serious limitations in all three functional areas: discourse formation, political marketing, and policy accumulation.

In discourse formation, personality-based politics, lack of policy training, and weak connections between intellectual elites and party organizations have prevented the generation of lasting governance ideas. In political marketing, elections are dominated by broad, populist slogans rather than evidence-based programs. In policy accumulation, the absence of continuity and coherence in pursuing policies has blocked learning cycles and the systematic transfer of experience in national policy-making.

The country’s legal and institutional frameworks also fail to support party development. The lack of a comprehensive party law, weak financial oversight, and poor linkages between parties and parliament, and overreliance on individual politicians have reduced parties to temporary electoral vehicles rather than stable policy institutions. Declining public trust and legitimacy have further weakened the organic connection between society and elites, eroding parties’ ability to inspire hope and articulate shared futures.

Comparative evidence from Germany, India, and China indicates that idea-driven, coherent, and consultative party systems—characterized by sustained interaction between parties and the state—are most capable of producing vision-driven policies. Fragmented systems lacking institutional accumulation, by contrast, struggle to build stable national visions. In Iran, the weakness of political parties not only hampers participatory policy-making but also diminishes the nation’s “political capital of hope.”

Conclusion

The analysis shows that Iranian political parties, constrained by structural weaknesses, inadequate legislation, personality-centered politics, and short-term electoral goals, have been unable to contribute effectively to policy-making or the shaping of national vision. As a result, the policy process has become fragmented, reactive, and largely detached from long-term learning and participation.

Revitalizing the role of parties requires action in three areas:

1. Institutionalizing party culture through civic and political education;

2. Reforming the electoral system to enhance transparency, competition, and accountability; and
3. Strengthening the legal and institutional status of parties within the governance framework.

Parties must also reclaim their capacity to generate vision-driven policies grounded in national discourses and collective rationality. Continuous interaction among policy-makers, academics, and civil society can raise the quality of policy-making and rebuild political hope. Ultimately, without a restructured party and electoral system, effective governance, sustainable development, and a coherent national future will remain out of reach. Political parties can become genuine producers of national vision only when they move beyond short-term electoral competition and act as central actors in learning, decision-making, and the creation of development-oriented policy discourses.

Keywords: *Political Parties; Policy-making; National Vision; Governance; Political Development; Institutional Reform; Iran.*

Ethical Considerations

Compliance with Ethical Guidelines

This study was approved by the Ethics Committee of Research Institute for Security and Development Studies (ISDS), Tehran, Iran.

Authors' Contributions

All authors equally contributed to preparing this article.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

Funding Sources

This research received no external funding.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه مطالعات
امنیت و پیشرفت
I.S.D.S

Quarterly.risstudies.org

تاریخچه مقاله

دریافت شده در تاریخ ۲۱ اسفند ۱۴۰۳
اصلاح شده در تاریخ ۲۸ اردیبهشت ۱۴۰۴
پذیرفته شده در تاریخ ۱۲ خرداد ۱۴۰۴
منتشر شده در تاریخ ۵ شهریور ۱۴۰۴

فصلنامه مطالعات راهبردی

دوره ۲۸، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۴، پیاپی ۱۰۸، صفحه ۷-۴۰

شاپای چاپی: ۱۷۳۵-۰۷۲۷
شاپای الکترونیکی: X-۹۱۰-۲۹۸۰

نقش احزاب سیاسی در طراحی فرایندهای

سیاست گذاری و چشم اندازهای ملی: چالش ها و آسیب ها در ایران

عاطفه مرادی اسلامی^۱، محمدهادی راجی^۲

۱. گروه حقوق عمومی، دانشکده دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۲. گروه حکمرانی سیاسی و اجرایی، پژوهشکده مطالعات راهبردی، پژوهشگاه مطالعات امنیت و پیشرفت، تهران، ایران.
ایمیل نویسنده مسئول: a.moradi.eslami@ut.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

احزاب سیاسی و نظام انتخاباتی دو رکن بنیادین در معماری نهادی هر نظام سیاسی محسوب می شوند که نقشی کلیدی در جامعه پذیری سیاسی، نهادینه سازی مشارکت سازمان یافته و شکل دهی به فرایندهای سیاست گذاری ملی ایفا می کنند. احزاب از طریق تولید گفت‌وگوهای سیاستی، تربیت کادر تخصصی و ایجاد پل ارتباطی میان نخبگان و توده ها، می توانند به انباشت سیاستی و ترسیم چشم اندازهای ملی کمک کنند. از سوی دیگر، نظام انتخاباتی به عنوان سازوکار انتقال قدرت و بازتولید مشروعیت سیاسی، نقش تعیین کننده ای در فراهم سازی زمینه های رقابت سالم، عرضه ایده های حکمرانی و خلق آینده مشترک دارد. مقاله حاضر با رویکردی توصیفی-تحلیلی، به بررسی نقش احزاب سیاسی در طراحی فرایندهای سیاست گذاری و چشم اندازهای ملی می پردازد و در ضمن این بررسی تلاش دارد تا چالش ها و آسیب های این فرایند را در ایران مورد توجه قرار دهد؛ از این رو پرسش اصلی مقاله آن است که نقش و کارکرد احزاب سیاسی در طراحی فرایندهای سیاست گذاری و چشم انداز ملی چیست و این مهم با چه چالش ها و آسیب هایی در ایران مواجه است؟ مقاله حاضر از حیث نوع، کیفی محسوب می شود و داده های آن با استفاده از روش اسنادی و کتابخانه ای جمع آوری شده است. لازم به ذکر است این پژوهش، اکتشافی بوده و فرضیه آزما نیست. یافته ها نشان می دهد که احزاب به مثابه یک نهاد زمانی و واسطه ای قابلیت انباشت یادگیری، طراحی سیاست مشارکتی و خلق چرخه سیاستی را بر عهده دارند. از سوی دیگر فقدان انباشت زمانی و انسجام نهادی، ضعف قوانین حمایتی، غلبه توده گرایی و ناپایداری سازوکارهای انتخاباتی، از عوامل اصلی ناکارآمدی تحزب و اختلال در فرایند سیاست گذاری آینده محور در کشور به شمار می روند. این وضعیت ضرورت بازآرایی در نظام حزبی و انتخاباتی را در راستای بهبود حکمرانی ملی آشکار می سازد.

نوع مقاله

پژوهشی اصلی

نحوه استناد به این مقاله:

مرادی اسلامی، عاطفه و راجی، محمدهادی. (۱۴۰۴). نقش احزاب سیاسی در طراحی فرایندهای سیاست گذاری و چشم اندازهای ملی: چالش ها و آسیب ها در ایران. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۲۸ (۲)، ۷-۴۰.
doi:10.22034/ssq.2025.512003.4
260

© ۱۴۰۴ حق نشر (کپی رایست) این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY 4.0) صورت گرفته است.

واژگان کلیدی: معماری نهادی، نظام انتخاباتی، مشارکت سیاسی، حکمرانی، ایران.

مقدمه

نهادهای سیاسی به‌ویژه احزاب و نظام‌های انتخاباتی، از عناصر کلیدی در ساختار حکمرانی مدرن به شمار می‌روند که وظیفه تنظیم قواعد رقابت سیاسی، توزیع قدرت و مدیریت تضادهای اجتماعی را بر عهده دارند. در نظام‌های سیاسی توسعه‌یافته، این نهادها به‌عنوان واسط میان جامعه و دولت، امکان نهادینه‌سازی مطالبات عمومی، تولید سیاست‌های مؤثر و خلق چشم‌اندازهای ملی پایدار را فراهم می‌سازند. نهادهای سیاسی به‌مثابه ساختارها و فرایندهایی که قواعد بازی سیاست و چگونگی توزیع قدرت را در یک جامعه ترسیم می‌کنند، دارای نقشی حیاتی در کیفیت حکمرانی و کارآمدی اداره کشور هستند. در این میان، تحزب و نظام انتخاباتی به‌عنوان دو نهاد مهم در تعیین کیفیت انباشت سیاسی و سیاستی جامعه و توانمندسازی آن برای خلق رؤیاهای ملی و روایت‌های پیشرفت قابل‌پدازش هستند که نقش مهمی در ساخت و توسعه «امید» یا طراحی تصویر آینده و ارزش‌های مشترک جامعه دارند. امید به تصورات مشترک درباره اهداف و ارزش‌های ملی مربوط می‌شود و بر چگونگی شکل‌گیری ساختار سیاسی-اداری، سیاست‌گذاری‌ها و رفتار اجتماعی تأثیر می‌گذارد. قابل‌توجه است که امید صرفاً واقعیت یک جامعه را منعکس نمی‌کند، بلکه به‌عنوان مداخلاتی برای تغییر جهت‌دادن گفتمان‌ها به‌عنوان بخشی از یک کنش انتقادی قرار می‌گیرد؛ بنابراین به‌جای ارزیابی هنجاری از صدق یا نادرستی ایده‌ها، قضاوت‌های سیاسی بین‌الذهانی درباره ارزش‌های هنجاری را شکل می‌دهد (Murphy, 2009: 5-132).

احزاب سیاسی از طریق سازمان‌دهی نخبگان، نهادینه‌سازی مشارکت سیاسی و تولید روایت‌های معتبر از آینده، بستری برای پیوند عقلانیت حکمرانی با خواست عمومی فراهم می‌کنند. نظام انتخاباتی نیز به‌عنوان ابزار تحقق چرخش نخبگان و تضمین رقابت مشروع، زمینه تحقق سیاست‌گذاری پایدار و آینده‌نگر را فراهم می‌آورد. در ایران، اگرچه ساختارهای رسمی حزبی و انتخاباتی وجود دارند، اما چالش‌هایی نظیر ضعف نهادسازی، نبود وفاق قانونی و فرهنگی پیرامون تحزب، ناکارآمدی سازوکارهای تأمین مالی و گسست میان سیاست‌های کلان و قوانین اجرایی، مانع از شکل‌گیری نظام حزبی مؤثر و نظام انتخاباتی پایدار شده‌اند.

این مقاله بر آن است تا ضمن واکاوی نقش احزاب سیاسی در طراحی فرایندهای سیاست‌گذاری و چشم‌انداز ملی، به چالش‌ها و آسیب‌های این فرایند در ایران بپردازد. مقاله حاضر با رویکردی توصیفی-تحلیلی به‌مرور تصور کارکردهای نمایندگی سیاسی از طریق احزاب و انتخابات پرداخته است. در این راستا، مقاله حاضر در پی پاسخ به این پرسش است که نقش و کارکرد احزاب سیاسی در طراحی فرایندهای سیاست‌گذاری و چشم‌انداز ملی چیست و این مهم با چه چالش‌ها و آسیب‌هایی در ایران مواجه است؟ مقاله حاضر از حیث نوع، کیفی محسوب می‌شود و داده‌های آن با استفاده از روش اسنادی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است. پژوهش، اکتشافی بوده و فرضیه‌آزما نیست.

الف) مسئله‌شناسی و پیشینه پژوهش

روند تولید‌گفتمان سیاسی در ایران از دهه ۵۰ به این سو، دچار تحولات مختلفی شده است که بیش‌ازپیش مسئله فقدان دکترین اداره کشور و ضعف گفتمان‌سازی احزاب سیاسی را نمایان می‌سازد. در دهه ۶۰ منازعات میان دو طیف سیاسی موسوم به راست و چپ که اولی پایبند به فقه سنتی و صیانت از حقوق خصوصی و دومی به دنبال فقه پویا، جایابی مصلحت در اداره کشور و تلاش برای پررنگ‌ساختن نقش دولت در سطوح مختلف زندگی اجتماعی بود، منجر به تأسیس تشکل‌های سیاسی مختلف از سوی جریان‌ات اسلام‌گرا شد (دارابی، ۱۳۹۶). این جریان‌ات پیش از انقلاب با وجود خط‌مشی‌های متفاوت توانسته بودند هدف مشترک تأسیس نظام اسلامی را محقق کنند. «حلقه حسینییه ارشاد» نماد این توافق جمعی به شمار می‌رفت که شاگردان دکتر شریعتی و استاد مطهری را با وجود تفاوت‌های رویکردی در کنار هم می‌پذیرفت؛ توافقی که به‌مثابه یک فضا - زمان خلاق و مولد آینده محسوب می‌شد اما بعدها ادامه نیافت. مسئله قابل توجه در دهه ابتدایی پس از انقلاب اسلامی آن است که صورت‌بندی‌های منقح از مبانی سیاستی در هر دو طیف سیاسی فعال صحنه قابل‌مشاهده بود و شاید این گفتمان‌سازی را بتوان به سال‌ها مبارزه فرهنگی در سال‌های پیش از انقلاب و مواجهه و گفتگوی لاجرم احزاب و تشکل‌های معارض با یکدیگر در جریان مبارزه علیه رژیم شاهنشاهی مرتبط ساخت. از سوی دیگر ماهیت عمدتاً طلبگی گفتگوها با توجه به نقش راهبری حوزویان و تمرکز علمی قشر روحانی آن دوره، می‌تواند عاملی برای اتقان استدلال‌گفتمانی این دو طیف در نظر گرفته شود. نقطه قوتی که به‌مرور در سال‌های بعد با پیچیده‌تر شدن مسائل اجتماعی و عدم

به روزرسانی کرسی‌های گفت‌وگو به نقطه ضعف تبدیل شد زیرا دکترین اداره کشور متأثر از بحران‌های بعد انقلاب و دوران جنگ، دست‌خوش آزمون و خطاهای بسیار شد. در دهه‌های بعد از انقلاب و با گذار به مرحله قدرت، احزاب عملاً خود را موظف به تولید نظریه حکمرانی نمی‌دیدند چرا که پیروزی در انتخابات فرایندی نبود که لزوماً به گفتمان اداره وابسته باشد و در فرهنگ سیاسی کشور، «پوپولیسم» روزمره و تظاهر به آرمان‌های مقبول مردمی جایگزین غالب بر طرح مباحث کارشناسی و وعده‌های بی‌حساب ابزار اصلی رأی آوری تلقی شد (سرزعی، ۱۴۰۲). همچنین برخی از جریان‌های اسلام‌گرا با اتکا به اندیشه‌های رهبران انقلاب عملاً تلاشی برای بازتعریف این آرا در ساحت‌های تخصصی نمی‌دیدند و با تکرار کلیات مؤید انقلاب می‌توانستند مشروعیت لازم برای جلب سبب آرای خود کسب کنند. بنابراین در دهه‌های بعد، ضعف در آموزش و عملکرد نیروهای سیاسی و سیاستی و همچنین عدم به‌روزرسانی نظام انتخاباتی، منجر به اختلال جدی در رقابت ایده‌های معتبر و قابل‌سنجش و ابهام در ارائه چشم‌اندازها و طراحی قدرت ارزیابی آن شد.

ادبیات نظری شکل‌گرفته حول محور نمایندگی سیاسی از طریق احزاب و انتخابات، طیف گسترده‌ای از کارکردها را تصویر می‌کند که از یک رویکرد حداقلی ناظر به چرخش قدرت از طریق انتخابات تا رویکرد حداکثری نقش این نهاد در توسعه همه‌جانبه سیاسی اجتماعی اقتصادی را در برمی‌گیرد. اکثریت قریب به اتفاق نظریه‌پردازان و سیاست‌گذاران سیاسی از تعریف حداقلی از دموکراسی استفاده می‌کنند که محوریت انتخابات آزاد و منصفانه بین رقبای سیاسی را در تلاش برای کسب قدرت سیاسی برجسته می‌کند (Schumpeter, 1942; Przeworski, 1992; Zakaria, 1997).

احزاب ترکیبی از گروه‌هایی هستند که در طیف وسیعی از موضوعات متفاوت هستند، اما همچنان در دشمنی بیشتر با رقبای خود در اردوگاه‌های دیگر متحد هستند (Lipset and Rokkan, 1967: 4-6). مدل حزب مسئول نشان‌دهنده یک دموکراسی نمایندگی آرمانی است که در آن درخواست‌های برنامه‌ای توسط احزاب شکل می‌گیرد و به رأی‌دهندگان ارائه می‌شود. سپس رأی‌دهندگان می‌توانند نمایندگانی را انتخاب کنند که ترجیحات آن‌ها را به بهترین نحو نشان دهند، بر عملکرد آن‌ها نظارت داشته باشند یا با انتخاب مجدد به آن‌ها پاداش دهند یا با انتخاب مخالفان آن‌ها را مجازات کنند (Kitschelt and Wilkinson, 2007: 2). با این حال در بسیاری از نظام‌های سیاسی، پیوندهای شهروند و سیاست‌مدار، نه بر اساس درخواست‌های

برنامه‌ای، بلکه مبتنی بر انگیزه‌های مادی مستقیم است که افراد و گروه‌های کوچکی از شهروندان را هدف قرار می‌دهد.

کارکردهای مشخصی در ارتباط با احزاب سیاسی وجود دارد: «احزاب سیاسی تا حد زیادی باید از نظر تئوری، تکثر سیاسی را پیش ببرند، مشارکت شهروندان را در روند سیاسی افزایش دهند، نمایندگی عقاید و ایدئولوژی‌های سیاسی مختلف را در فرایند حکمرانی گسترش دهند، انتقال مسالمت‌آمیز و دموکراتیک قدرت سیاسی در هر دو سطح ملی و محلی/اجتماعی، افزایش پاسخگویی دولت‌ها و دادن مشروعیت لازم به دولت وقت و نظام سیاسی یک کل» را تضمین کنند (Gonzalez, 2009). بنابراین، حوزه نفوذ احزاب سیاسی بسیار فراتر از مرزهای دوره‌های انتخاباتی است. آن‌ها در مقام میانجی بین مردم و دولت، اراده مردم را به سیاست‌ها و قوانینی تبدیل می‌کنند که قابل اجراست.

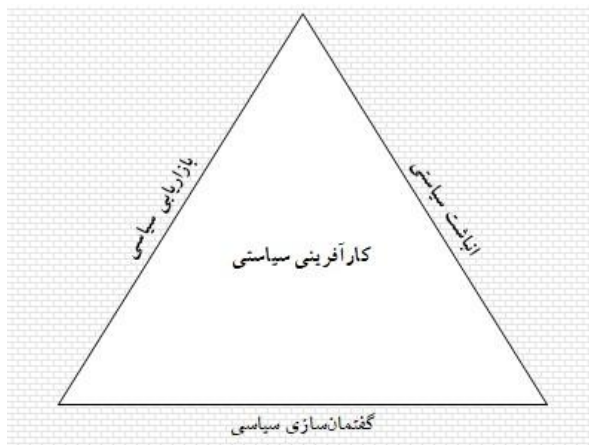
ادبیات پژوهشی شکل‌گرفته در داخل کشور حول محور آسیب‌شناسی عملکرد احزاب عموماً با رویکرد نقش احزاب در انتخابات و فرایند چرخش قدرت (اعمایی و رضایی، ۱۳۹۸) یا مطالعات جریان‌شناسی تاریخی اجتماعی نگارش شده (دارابی، ۹۶) و به کارکرد بلندمدت و راهبردی این نهاد در زمینه انباشت سیاست و خلق چشم‌اندازهای ملی کمتر توجه شده است. برای مثال مسعودنیا (۱۳۸۲) در «درآمدی بر چالش‌های تحزب و پیامدهای آن در ایران» در پی پاسخ به این پرسش است که علل تکوین و رشد فعالیت احزاب سیاسی ایران در پسا خرداد ۱۳۷۶ چه بوده است. در مقاله‌ای دیگر دارا و صادقی (۱۴۰۰) در «تحلیل نظام انتخابات در جمهوری اسلامی ایران؛ بررسی آسیب‌ها و راهکارها» شناسایی آسیب‌های نظام انتخابات ایران و ارائه راهکارهایی کارآمد برای رفع این آسیب‌ها مدنظر نویسندگان قرار گرفته است. اطاعت و نصرتی در «جغرافیای نظام‌های انتخاباتی و نظام انتخاباتی ایران» (۱۴۰۲)، به بررسی نسبت بین نظام‌های انتخاباتی و قوه مقننه پرداخته‌اند. اکبری در «نقش احزاب در سیاست پس از انقلاب اسلامی» (۱۳۸۸) به بررسی نقش احزاب و گروه‌های سیاسی در تأثیرگذاری بر قدرت و ایفای نقش در عرصه سیاسی - اجتماعی در نظام‌های مردم‌سالار با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران پرداخته است. خرمشاد و رفیعی قهساره در «نظام انتخاباتی در انتخابات مجلس شورای اسلامی» (۱۳۹۲) انواع مختلف نظام‌های انتخاباتی که در کشورهای دموکراتیک در سطح جهان به کار می‌رود و نوع نظام(های) انتخاباتی به کاررفته در انتخابات برگزارشده در سال‌های پس از انقلاب اسلامی در ایران را مورد مطالعه قرار داده‌اند. از دیدگاه بلوکبازی، مارتین و همکارانشان رابطه بین احزاب سیاسی، نظام‌های انتخاباتی و توسعه چشم‌انداز ملی، چندوجهی و دوطرفه

است. احزاب و نظام‌های انتخاباتی اساساً با تأثیرگذاری بر ترکیب نهادهای تصمیم‌گیری و نمایندگی منافع متنوع، نحوه تدوین و اجرای اولویتهای ملی را شکل می‌دهند (Bolukbasi et al., 2022; Martin et al., 2004).

ب) چارچوب نظری

در ادبیات کلاسیک، احزاب ابزار سازمان‌دهی نخبگان و تسهیل مشارکت شهروندان در نظام نمایندگی تلقی می‌شوند. باین‌حال، در شرایطی که دموکراسی‌های نوظهور با ضعف نهادهای مدنی و فرهنگ حزبی مواجه‌اند، احزاب غالباً از ایفای نقش مؤثر در تولید سیاست و چشم‌انداز ملی بازمی‌مانند. در چارچوب نظری این پژوهش، سه کارکرد اصلی احزاب سیاسی موردتوجه قرار گرفته است که عبارت‌اند از: گفتمان‌سازی سیاسی، آبازاریابی سیاسی و انباشت سیاستی. درواقع نظام انتخابات در ایران و ساختار حزب در ایران در هر سه این موارد دچار مشکل است. گفتمان‌سازی به‌عنوان فرایند اجتماعی‌سازی و تسری بخشی مفاهیم و ارزش‌های سیاسی، نقش مهمی در تبیین مسائل عمومی و شکل‌دهی به هویت سیاسی بازی می‌کند. بازاریابی سیاسی نیز شامل بهره‌گیری از فرصت‌های نهادی و فضای رقابت برای ترویج ایده‌های سیاسی و سیاستی احزاب است. درنهایت، انباشت سیاسی ناظر بر پیوستگی و تداوم سیاست‌گذاری در راستای اهداف کلان و بلندمدت و طراحی چشم‌انداز است.

شکل ۱. مثلث چارچوب نظری پژوهش. (منبع: نگارندگان)

۱. روندشناسی گفتمان سیاسی احزاب

نمایندگی یا اقدام از طرف یا برای دیگری، نهادی اجتماعی، سیاسی و حقوقی است که در فرایند مدرنیته و توأم با تحولات فکری از قرن شانزدهم میلادی به بعد جایگاه ویژه‌ای در نظام‌های مردم‌سالار و دولت‌های دموکراتیک و حقوقی مدرن یافته است. (ویژه، ۱۳۹۰ و وینسنت، ۱۳۹۲)، محور ایده بیشتر اندیشمندان دوران مدرنیته، توجیه دولت و اینکه چه کسی و چگونه باید حکومت کند، است و در راستای آن به اندیشه انسان‌محوری، قرارداد اجتماعی، وابستگی مشروعیت قدرت به اراده و رضایت عموم، تحکیم حاکمیت مردم، تثبیت نظام مردم‌سالار و نظریه نمایندگی متوسل شده‌اند (خسروی، ۱۳۸۵: ۶۵). «مبنای این اصل کرامت انسانی و تساوی و برابری انسان در خلقت و تسلط آن‌ها بر نفس، مال و امور مربوط به خود می‌باشد و این برابری اقتضا می‌کند که هیچ‌کس بر دیگری برتری نداشته و در پی چنین نگرشی به انسان، ایده اختیار و اراده فردی او محفوظ بماند» (صفایی و دیگران، ۱۳۸۱: ۷۹). با این حال چالش‌های مردم‌سالاری مبتنی بر نمایندگی، برخی از تحلیلگران را به این نتیجه رسانده که دموکراسی در حال پرورش نارضایتی سیاسی است یا اینکه آرمان‌های آن اکنون در محاصره هستند و حتی گفته می‌شود که ما به سمت عصر «پسا دموکراسی» پیش می‌رویم. نارضایتی از دموکراسی نمایندگی فقط در نتیجه سردرگمی، یا سوءتفاهم فکری از اصول دموکراسی نمایندگی نیست. این نارضایتی نتیجه افزایش شکاف بین مشکلات مرتبط با عملکرد نادرست رویه‌ها و عملکرد ضعیف دموکراسی‌های نماینده و انتظارات رو به رشدی است که اکثر مردم، کارشناسان و عموم مردم به‌طور مشابه دارند (Crew et al., 2022).

برنارد وسلز، با استفاده از روش مقایسه عملکرد و ارزیابی رأی‌دهندگان از سازوکارهای نهادی نمایندگی دموکراتیک، در تعداد گسترده‌ای از کشورها، نشان می‌دهد رأی‌دهندگان، انتخابات را یک سازوکار مناسب برای نمایندگی سیاسی نمی‌بینند (Bernhard, 2011: 96-123). برای مثال، در بسیاری از کشورهای عضو اتحادیه اروپا، توانایی احزاب سنتی و تمامیت‌خواه برای جمع‌آوری حمایت‌های گسترده در میان شکاف‌ها به‌شدت در حال کاهش است. در حالی که این احزاب مجموعاً در سال ۱۹۸۵ به طور میانگین ۶۰ درصد از آرا را در کشورهای اروپای غربی به دست آوردند، در سال ۲۰۱۵ کمتر از ۴۰ درصد آرا توسط آنان به

دست آمد. به موازات آن، در دو دهه گذشته شاهد ظهور احزاب رقیب و جنبش‌های جدید - گاه ارتش «تک‌نفره» بوده‌ایم که اغلب شکاف‌های فکری و فرهنگی را در جامعه به دست می‌آورند.^۱

۲. حزب و بازاریابی سیاسی

بازاریابی سیاسی به‌عنوان یک رویکرد میان‌رشته‌ای مفاهیم بازاریابی را در حوزه سیاسی به کار می‌گیرد و به درک فرایندهای سیاسی مدرن کمک می‌کند. بازاریابی سیاسی باهدف ایجاد و توسعه مفاهیم سیاسی مرتبط با احزاب شکل گرفته است (Guedea-Noriega et al., 2022). این رویکرد، روابط سیاسی را به‌عنوان شکلی از مبادله بازار مفهوم‌سازی می‌کند که در آن انتخاب نشان‌دهنده یک معامله است (Liutko, 2015). این رشته به تدریج به‌عنوان ابزاری عمل می‌کند که تلاش‌های احزاب سیاسی را برای ایجاد روابط وفادارانه با رأی‌دهندگان و ذی‌نفعان تسهیل می‌کند (Henneberg et al., 2007). به گفته لیز - مارشمنت، اصول بازاریابی در شکل‌دهی به برداشت رأی‌دهندگان از احزاب سیاسی، عملکرد و رهبری آن‌ها ضروری است که متعاقباً بر تصمیمات رأی‌گیری و موفقیت احزاب تأثیر می‌گذارد (Lees-Marshment, 2009; Bukari et al., 2022). این دیدگاه چند مؤلفه اساسی را تشخیص می‌دهد: محصول سیاسی، سازمان سیاسی، وفاداری سیاسی و بازار انتخابات (Guedea-Noriega et al., 2022).

بازاریابی سیاسی به طور گسترده به‌عنوان یکی از مؤثرترین مسیرها برای برقراری ارتباط با رأی‌دهندگان در عین ترویج تصویرسازی احزاب سیاسی و نامزدها در طول انتخابات در نظر گرفته می‌شود (Wei et al., 2021). تجزیه و تحلیل لیز - مارشمنت سه رویکرد را شناسایی کرد که احزاب می‌توانند اتخاذ کنند: رویکرد محصول محور، رویکرد فروش محور و رویکرد بازار محور. این چارچوب نشان می‌دهد که رأی‌دهندگان احزاب را به همان اندازه که مصرف‌کنندگان، محصولات مصرفی یا سرمایه‌ای را در یک بازار انتخاب می‌کنند، انتخاب می‌کنند (Wei et al., 2021). برخی بازاریابی سیاسی را مشابه تبلیغات انتخاباتی می‌دانند که شامل مراحل برای مطالعه افکار عمومی قبل و بعد از انتخابات، ایجاد ارتباطات انتخاباتی و ارزیابی اثربخشی آن‌ها است. در واقع در کل این فرایند توانایی خلق چشم‌انداز و امید توسط احزاب از اهمیت زیادی برخوردار است (Wei et al., 2021).

1. European Political Strategy Centre, 10 trends shaping democracy in a volatile world, 2019.

۳. نقش‌آفرینی احزاب در انباشت سیاستی

به‌رغم انتقادهای اجتناب‌ناپذیر از برآورده‌نشدن خواسته‌های جامعه، اکثر دولت‌های دموکراتیک در دهه‌های اخیر به نحوی پاسخگو بوده‌اند. سیاست‌گذاران راه‌هایی را در بسیاری از زمینه‌ها برای پاسخگویی به خواسته‌های جامعه از طریق اصلاح و انباشت سیاست‌های موجود پیدا کرده‌اند. این فرایند انباشت مداوم سیاست‌ها با چند عارضه جانبی قابل توجه همراه است که مشروعیت ورودی و خروجی دولت‌های دموکراتیک را تهدید می‌کند (Scharpf, 2003): اولاً، انباشت مداوم خط‌مشی‌ها، ترکیب‌های سیاستی پیچیده‌تر و مجموعه‌ای از قوانین و برنامه‌ها را ایجاد کرده است که درک جامعیت آن دشوار است. به‌عبارت‌دیگر، محتوای سیاست عمومی بیش‌ازپیش پیچیده‌تر شده است. درحالی‌که عرصه‌های تخصصی بحث‌های سیاستی ممکن است بتوانند با این پیچیدگی روبه‌رشد محتوای سیاست همگام شوند، ویژگی‌های عرصه بحث عمومی، مانند اکثر قالب‌های تلویزیونی، آن‌ها را برای تحمل این سطح از پیچیدگی ناسازگار می‌سازد و تعارضی در ساحت عمومی و تخصصی رؤیایها به وجود آورده است. به‌این‌ترتیب، روند انباشت خط‌مشی، تهدید می‌کند که محتوای سیاست را از بحث‌های سیاسی عمومی حذف کند. دوم، پاسخ‌دهی مردم‌سالارانه اغلب بر ارائه خروجی‌های سیاست جدید متمرکز است تا اجرای آن‌ها.

۴. چارچوب اثربخشی احزاب

در توضیح مثلث گفتمان‌سازی، بازاریابی سیاسی و انباشت سیاستی بازیگران حزبی، می‌توان از چارچوب نظری کارآفرینی سیاسی و ادبیات شکل‌گرفته حول نحوه کنشگری مؤثر و رایزنی برای تغییرات سیاستی استفاده کرد. در این قسمت، ضمن مرور نظریات اصلی مطرح‌شده حول کارآفرینی سیاسی؛ ابزارها و فرایند اثرگذاری سیاستی احزاب تبیین می‌گردد.

• مبانی نظری کارآفرینی سیاستی

در ادبیات سیاست‌گذاری عمومی به کارآفرینان سیاستی^۱ به‌مثابه عنصر پیشران تغییرات سیاستی در چارچوب جریان‌های چندگانه سیاستی^۲ اشاره می‌شود. مفهوم کارآفرینی سیاستی برای اولین بار توسط شومپتر در سال ۱۹۱۲ مطرح شد. وی در تعریف این مفهوم

1. Policy Entrepreneurs
2. Multiple Stream Framework

هیچ‌گونه تفاوتی بین یک کارآفرین کسب‌وکار و یک کارآفرین سیاستی قائل نبود؛ زیرا در هر دوی آن‌ها میل به موفقیت، جسور بودن و خلق ارزش، نمایان است (Sarabia et al., 2020). کارآفرینان سیاستی با خلق ایده‌ها و نوآوری‌های جدید به‌عنوان رهبران عرصه سیاست عمل می‌کنند که مبتنی بر مهارت‌هایی همچون نفوذ در دیگران، هوش و ذکاوت، شیوه‌های مناسب ارتباطی، تیم‌سازی، آینده‌نگاری لازم در ایجاد و اجرای سیاست‌ها و خط‌مشی‌های جدید است (Svensson, 2019). در ادبیات نظری، مفهوم «کارآفرینی سیاسی»^۱ بعضاً به آن دسته از شخصیت‌های سیاسی و احزابی که سابقه فعالیت تجاری داشته‌اند، اشاره می‌شود (Hopkin and Paolucci's, 1999).

بر اساس چارچوب یکپارچه مبتنی بر بازیگر، ساختار و نهاد^۲ می‌توان پدیده کارآفرینی نهادی^۳ را توضیح داد که با فعالیت در شبکه‌ها، شناسایی مشکلات، ترویج و حفظ ائتلاف‌های حامی سیاست تغییرات سیاستی ایجاد نمایند (Mintrom & Norman, 2009: 651). لیندبلوم (Lindblom, 1968) با طرح نظریه تدریجی‌گرایی معتقد است که باید بر رفتار سیاست‌گذاران نزدیک^۴، یعنی هر کس که دارای اختیار تصمیم‌گیری است، تمرکز شود: قانون‌گذاران، مجریان سیاسی، بوروکرات‌های انتصابی و برخی از مقامات حزبی. سیاست‌گذاران نزدیک در چارچوب «بازی قدرت»^۵ عمل می‌کنند که توسط ساختارهای نهادی یا قواعد بازی اداره می‌شود و شامل مفاد قوانین اساسی مربوطه، مصوبات قانونی، احکام اداری، دستورات اجرایی و تصمیمات قضایی می‌شود. انتخاب‌های سیاستی^۶ از ساختار و تعاملات میان سیاست‌گذاران نزدیک به وجود می‌آیند. بامگارتنر و جونز معتقدند که ثبات محصول ناتوانی قانون‌گذاران در رسیدگی به بیش از چند موضوع در یک زمان است. ثبات بیشتر با ظهور انحصارهای سیاستی، توسط افرادی کنترل می‌شود که برای ارتقای تصاویر مثبت از تنظیمات سیاستی فعلی تلاش می‌کنند درخواست‌های تغییر را منحرف می‌کنند، بنابراین وظیفه حامیان تغییر سیاست این است که موضوعات سیاست‌گذاری را به عرصه عمومی بیاورند و علاقه به تغییر را برانگیزانند. حتی در سیستم‌های پایدار، پتانسیل تغییر وجود دارد (Baumgartner & Jones,)

1. Political Entrepreneur
2. Structure, Institution and Actor-based (SIA) Integrative Framework
3. Institutional entrepreneur
4. Proximate Policymakers
5. Play of Power
6. Policy Choices

1993). چالش برای کسانی که به دنبال چنین تغییری هستند، تضعیف تصاویر سیاست فعلی موجود و ایجاد تصاویر جدیدی است که بر مشکلات عمده و چرایی پایدار نبودن وضعیت موجود تأکید می‌کند. بازیگران حزبی به‌مثابه کارآفرینان سیاستی باید ایده‌ها را بسیج کنند، تعارض‌ها را حل کنند و پس از رایزنی و اجماع‌سازی نحوه اجرای سیاست‌ها در لایه‌های مختلف مدیریتی را رصد کنند و در نهایت به سبد رأی خود پاسخگو باشند.

• چارچوب کنشگری چندسطحی احزاب

احزاب سیاسی چندین کارکرد اصلی را انجام می‌دهند که برای حکومت دموکراتیک و توسعه سیاسی بلندمدت حیاتی هستند. نقش اصلی آن‌ها نمایندگی است و به‌عنوان عوامل اصلی اتصال شهروندان به دولت عمل می‌کنند. احزاب سیاسی سنگ‌بنای انباشت زمانی دولت‌های مردمی در سراسر جهان هستند و محققان و دست‌اندرکاران، آن‌ها را به‌عنوان نهادهای ضروری برای عملکرد دموکراسی می‌شناسند. آن‌ها به‌عنوان واسطه‌های حیاتی بین شهروندان و دولت عمل می‌کنند و نماینده منافع و ترجیحات اجتماعی متنوع در فرایندهای تصمیم‌گیری و رؤیاسازی سیاسی هستند (Gupta et al., 2024; Kopecky, 2005). این شریان‌های ثبات و حیات در جامعه (Dahal, 2018) مولدان دموکراسی، امید و پایایی حکمرانی محسوب می‌شوند.

۱. **کارکردهای حزبی:** احزاب بازیگران مهمی در جمع‌آوری منافع متنوع، جذب و معرفی نامزدها و توسعه پیشنهادهای و رؤیاهای سیاستی و رقابتی هستند که به شهروندان انتخاب‌های معناداری ارائه می‌دهند (Belete, 2021) و ثبات سیاسی و افق‌های ملی را در سطوح چندگانه تأمین می‌کنند. احزاب سیاسی با انتقال مؤثر ترجیحات و منافع رأی‌دهندگان به دولت، فرایندهای دموکراتیک را تقویت می‌کنند و در نتیجه کیفیت دموکراسی و حکمرانی را بهبود می‌بخشند (Gupta et al., 2024). کشورهایی که دارای سیستم‌های حزبی سیاسی قوی هستند، غالباً کمتر در معرض بی‌ثباتی و فروپاشی دموکراتیک قرار دارند (Gupta et al., 2024; Bernhard et al., 2019). فراتر از رقابت انتخاباتی، احزاب سیاسی به‌عنوان عوامل جامعه‌پذیری سیاسی عمل می‌کنند و به گسترش و تعمیق اصول و رویه‌های دموکراتیک کمک می‌کنند (Olaiya, 2014).

تجمیع، همسازی و هم‌آفرینی منافع مختلف، یکی از کارکردهای حیاتی احزاب است، زیرا احزاب خواسته‌های متنوع و گاهی متضاد را به سیاست‌های منسجم و برنامه‌ریزی شده تبدیل می‌کنند (Teixeira et al., 2017; Reilly et al., 2008).

این فرایند شامل انتخاب اولویتهای سیاستی و تدوین راه‌حل‌های عملی برای مشکلات اجتماعی است؛ امری که فرایند ساخت چشم‌انداز و رؤیا را تسهیل می‌کند. احزاب سیاسی همچنین به‌عنوان «واسطه‌های ایده‌ها در نظام سیاسی» عمل می‌کنند و مسائل مورد توجه عموم را مطالعه کرده و راه‌حلهایی را در بیانیه‌های خود ارائه می‌دهند (Yobo et al., 2015). جذب، تربیت، آموزش و اجتماعی‌سازی رهبری سیاسی، یکی دیگر از کارکردهای اساسی است. احزاب، نامزدهای مناصب دولتی را شناسایی، تربیت، معرفی و حمایت می‌کنند و فرایندی را فراهم می‌کنند که رهبران ملی و محلی از آنها ظهور می‌کنند (Teixeira et al., 2017; Jeffs et al., 2015). از طریق این فرایند، آنها سرمایه انسانی و انباشت زمانی لازم برای حکومت‌داری مؤثر را توسعه می‌دهند و درعین حال رهبران بالقوه را با هنجارها و رویه‌های دموکراتیک آشنا می‌کنند (Reilly et al., 2008).

بسیج و ادغام سیاسی از جمله کارکردهای کلیدی دیگر احزاب است. احزاب، رأی‌دهندگان را در طول انتخابات بسیج و دعوت می‌کنند، مشارکت سیاسی و دوری از خشونت را تشویق می‌کنند و گروه‌های مختلف را در فرایند دموکراتیک ادغام می‌کنند (Reilly et al., 2008; Teixeira et al., 2017).

عملکرد تدوین سیاست برای چشم‌اندازهای حکومت‌داری بلندمدت حیاتی است. احزاب، گزینه‌های سیاسی رقابتی را توسعه می‌دهند که به شهروندان گزینه‌های معناداری در مورد جهت‌گیری طولانی‌مدت دولت ارائه می‌دهد (Belete, 2021). این رقابت ایده‌ها به توسعه و اجرای قوی‌تر سیاست‌ها کمک می‌کند (Yobo et al., 2015).

پریرا و همکاران تأکید می‌کنند که احزاب نقش مهمی در آموزش و اجتماعی‌شدن در دموکراسی‌ها دارند (Pereira et al., 2022). پیچیدگی فزاینده مسائل حکمرانی، ظرفیت احزاب برای حکومت بلندمدت را پیچیده‌تر می‌کند. مسائلی مانند تغییرات اقلیمی، تغییرات جمعیتی و اختلال فناوری، نیازمند واکنش‌های سیاسی پیچیده و چندوجهی است که اغلب از شکاف‌های ایدئولوژیک سنتی فراتر می‌رود. توسعه رویکردهای بلندمدت منسجم برای این چالش‌ها، مستلزم ایجاد ظرفیت فنی و اجماع بین‌حزبی است که بتواند از چرخه‌های انتخاباتی جان سالم به در ببرد.

سازش سیاسی، عنصر حیاتی دیگری در توسعه دیدگاه‌های سیاست‌گذاری بلندمدت است. به گفته برتوا و همکاران، «نظام دموکراتیک در کشورهایی که احزاب سیاسی توانسته‌اند در مورد

تعدادی از مسائل کلیدی (مانند آموزش، سیستم بازنشستگی و مهاجرت) به توافق برسند، شهرت بهتری دارد (Bértoa et al., 2021). این توانایی ایجاد اجماع در حوزه‌های اساسی سیاست، ثبات و پیش‌بینی‌پذیری را برای حکومت فراهم می‌کند و سیاست‌ها را قادر می‌سازد تا از چرخه‌های انتخاباتی و تغییرات حزبی در قدرت فراتر روند و منافع ملی را در گستره فراحزبی پیگیری کنند.

در برخی از سیستم‌های حکومتی، نقش احزاب سیاسی در توسعه بلندمدت سیاست‌ها به‌صراحت نهادینه شده است. به‌عنوان مثال، در مدل حکومت‌داری چین، ساختار حزب - به‌ویژه بعد سیاسی آن - نقش اساسی در نوسازی حکومت ملی ایفا می‌کند. همان‌طور که یان استدلال می‌کند، ساختار سیاسی منبع قدرت برای نوسازی حکومت ملی از جهت‌گیری رفتاری را فراهم می‌کند و ساختار سیاسی پشتیبانی فنی سطح توانایی نوسازی حکومت ملی است (Yan, 2019). این رویکرد، نقش حکومت‌داری بلندمدت حزب را در معماری نهادی دولت رسمیت می‌بخشد. رابطه بین احزاب سیاسی و چارچوب‌های قانونی، اهمیت احزاب را در ایجاد ساختارهای حکومتی بلندمدت بیشتر برجسته می‌کند. همان‌طور که ووتوی و همکارانش قائل‌اند که در قلمرو یک کشور، وجود سیاست تا حد زیادی قانون یک کشور خاص را تعیین و چارچوب‌بندی می‌کند، زیرا اساساً قانون یک محصول سیاسی است (Wutoy et al., 2022). چند مدل و شیوه حکمرانی در توانمندسازی احزاب سیاسی برای توسعه و اجرای چشم‌اندازهای بلندمدت مؤثر بوده‌اند:

- **سیستم‌های حکمرانی مبتنی بر اجماع:** سیستم‌های سیاسی که ایجاد اجماع بین احزاب را در اولویت قرار می‌دهند، تمایل به ایجاد سیاست‌های پایدارتری دارند.
- **سیستم‌های نمایندگی تناسبی:** اغلب سیستم‌های انتخاباتی مبتنی بر نمایندگی تناسبی، انگیزه‌های بهتری برای ایجاد ائتلاف و همکاری چندحزبی ایجاد می‌کنند.
- **چارچوب‌های چندحزبی مشورتی:** مدل حکمرانی چین نشان می‌دهد که چگونه الگوی «مشورت و همکاری چندحزبی در حکمرانی ملی» می‌تواند ثبات سیاست‌گذاری را افزایش دهد. این رویکرد «اجماع احزاب مختلف در سیاست‌گذاری و امور ملی» را ممکن می‌سازد، وحدت را در نظام سیاسی ارتقا می‌دهد و به‌طور مؤثر «پیشرفت و توسعه بلندمدت کشور» را پیش می‌برد (Li, 2024).

• **نهادینه‌سازی قوی حزب:** سیستم‌های حزبی به‌خوبی نهادینه‌شده با ساختارهای سازمانی روشن، از تداوم و اجرای سیاست‌ها پشتیبانی می‌کنند. «ساختار داخلی بسیار سازمان‌یافته» حزب کمونیست چین، «ارتباط سریع و اجرای سیاست‌های مرکزی را در فرایند تصمیم‌گیری و اجرای سیاست‌ها تسهیل می‌کند و ثبات سیاست‌های ملی را تضمین می‌کند» (Li, 2024).

• **استراتژی‌های حزبی «همه‌جانبه»:** برخی از احزاب موفق، استراتژی‌هایی را اتخاذ می‌کنند که «برای جلب حمایت از بخش‌های مختلف رأی‌دهندگان و مناطق کشور به منظور پیروزی در انتخابات طراحی شده‌اند». این رویکرد، احزاب را تشویق می‌کند تا سیاست‌هایی را توسعه دهند که به طور گسترده جذاب باشند و بتوانند حمایت را در میان گروه‌های اجتماعی متنوع حفظ کنند و به طور بالقوه دوام سیاست‌ها را افزایش دهند (Reilly et al., 2008).

• **مکانیسم‌های مؤثر اجتماعی‌سازی حزب:** احزابی که با موفقیت «کاندیداهای جدید را برای مناصب استخدام و اجتماعی‌سازی می‌کنند» و در عین حال «گروه‌ها و افراد متفاوت را در فرایند دموکراتیک» ادغام می‌کنند، تمایل دارند که ثبات سیاسی بیشتری را حفظ کنند. این فرایندهای اجتماعی‌سازی به انتقال دانش نهادی و تعهدات سیاسی در نسل‌های رهبری حزب کمک می‌کنند (Reilly et al., 2008).

• **فعالیت‌های هماهنگ انتخاباتی و قانونگذاری:** احزاب سیاسی کارآمد، مبانی فعالیت‌های هماهنگ انتخاباتی و قانونگذاری را فراهم می‌کنند و انسجام سیاستی بین وعده‌های انتخاباتی و نتایج حکومت‌داری را افزایش می‌دهند. این هماهنگی به تبدیل دستورات انتخاباتی به سیاست‌های بلندمدت قابل اجرا کمک می‌کند. (Reilly et al., 2008).

• **فعالیت‌های هماهنگ انتخاباتی و قانون‌گذاری:** احزاب سیاسی کارآمد، مبانی فعالیت‌های هماهنگ انتخاباتی و قانون‌گذاری را فراهم می‌کنند و انسجام سیاستی بین وعده‌های انتخاباتی و نتایج حکومت‌داری را افزایش می‌دهند. این هماهنگی به تبدیل دستورات انتخاباتی به سیاست‌های بلندمدت قابل اجرا کمک می‌کند (Reilly et al., 2008).

• **ظرفیت‌های مستقل توسعه سیاست:** احزابی که دارای سازوکارهای قوی توسعه سیاست داخلی هستند، می‌توانند رویکردهای بلندمدت پیچیده‌ای را برای چالش‌های پیچیده تدوین کنند. این ظرفیت‌ها احزاب را قادر می‌سازد تا جایگزین‌های سیاستی را تدوین کنند و دستورالعمل‌های سیاست‌گذاری را بر اساس شواهد و نه بر اساس محاسبات سیاسی کوتاه‌مدت تعیین کنند (Reilly et al., 2008).

• **انجمن‌های سیاست‌گذاری فرا حزبی:** سازوکارهای نهادی که گفتگو بین خطوط حزبی در مورد چالش‌های اساسی ملی را تسهیل می‌کنند، می‌توانند چارچوب‌های سیاست‌گذاری پایدارتری ایجاد کنند. این انجمن‌ها به احزاب اجازه می‌دهند تا درک مشترکی از چالش‌های بلندمدت ایجاد کنند و پاسخ‌هایی را که فراتر از چرخه‌های انتخاباتی هستند، هماهنگ کنند.

• **تجمیع مؤثر منافع:** احزاب سیاسی که با موفقیت «منافع» را در حوزه‌های انتخابیه متنوع «تجمیع و بیان می‌کنند»، رویکردهای سیاستی متعادل‌تر و پایدارتری را توسعه می‌دهند. این عملکرد تجمیع به احزاب کمک می‌کند تا ضمن حفظ یک چشم‌انداز بلندمدت منسجم، مطالبات رقابتی را هدایت کنند (Reilly et al., 2008).

• **ابزارهای کارآفرینی سیاستی:** ابزارهای کارآفرینی سیاستی با توجه به الزامات فرایندی ایجاد تغییر سیاستی شامل موارد ذیل است:

توسعه و تبیین تفصیلی یک چشم‌انداز و رؤیا: در کشورهای توسعه‌یافته، نقش احزاب در پیشبرد سیاست، ایجاد تغییرات گفتمانی و نمایندگی افکار عمومی غیرقابل‌انکار است که تا حدی به سازمان‌یافتگی این نهاد در ساختار سیاسی کشورهای مذکور و نقش تثبیت‌شده آن برای چرخش قدرت برمی‌گردد. در همین زمینه می‌توان به نقش احزاب و نظام انتخاباتی در خلق رؤیای آمریکایی و رؤیای چینی اشاره کرد؛ برای مثال رؤیای چین پس از نوامبر ۲۰۱۲ بسیار محبوب شد زیرا شی جین‌پینگ، رهبر جدید چین، شعار تعیین‌کننده خود را این‌چنین مطرح کرد: «رؤیای چین» برای «جوان‌سازی بزرگ ملت چین» است (Zhonggong, 2013: 3). در چین، روشنفکران حوزه عمومی مهم هستند زیرا مشاوران نزدیک حزب- دولت هستند، درعین‌حال از ایده‌های خود در رسانه‌های برخط و برنامه‌های گفتگوی تلویزیونی حمایت می‌کنند (Callahan, 2013). نقش روشنفکران عمومی جالب توجه است چراکه میان قدرت رسمی دولت (یعنی سخنرانی‌های

رئیس‌جمهور) و قدرت غیررسمی فرهنگ عامه (برای نمونه نمایش‌های تلویزیونی) واسطه می‌شوند.

همچنین نقش رؤیاسازی در کمپین انتخاباتی باراک اوباما قابل توجه است. در دو کتاب باراک اوباما (۲۰۰۴، ۲۰۰۶) واژه «رؤیا» حتی در عنوان نیز ذکر شده است: «رؤیاهایی از پدرم»^۱ و «جسارت امید: افکاری در مورد بازپس‌گیری رؤیای آمریکایی».^۲ در واقع، زندگی اوباما خود نمونه‌ای از رؤیای آمریکایی کوچک را نشان می‌دهد: یک فرد خارجی که از طریق کار سخت به شهرت، ثروت و موقعیت می‌رسد. در این دو مثال قابل مشاهده است که تعلق ملی، محصول بحث‌های سیاسی و اخلاقی بسیار فعال و مداوم میان رهبران سیاسی، فرهنگ عامه و روشنفکران است و نشان می‌دهد که چگونه تعلق ملی برانگیخته شده در این دو رؤیای ملی می‌تواند به اجتماعی شدن آرمان‌ها و در نتیجه به تعلق که توسط ملت محدود می‌شود، منجر شود (Callahan, 2017: 248-270). باید توجه داشت که رؤیاهای ملی جشن موفقیت نیستند، بلکه پاسخی مبتنی بر آگاهی و همدلی عمومی به بحران‌های زمان هستند.

رؤیای آمریکایی از لفاظی‌های خاص «جرمیاد آمریکایی»^۳ رشد می‌کند و رؤیای چین از «نگرانی میهنی» شروع می‌شود. «ارمیا» از عهد عتیق می‌آید و به داستانی می‌نگرد که در آن ارمیا خطاب به یهودیانی که عهده را که در سینا قسم‌خورده بودند، ترک کردند: «ای مردم بی‌ایمان، برگردید» (ارمیا ۲۲:۳). جرمیاد آمریکایی امر مقدس را با سکولار در هم می‌آمیزد تا استدلال کند که کشور مشکلاتی دارد و به همین ترتیب راه خود را گم کرده است. برای حل مشکلات، آمریکا باید عهد خود را با آرمان‌های آمریکایی، به‌ویژه آن‌گونه که در متون مقدس اعلامیه استقلال و قانون اساسی آمده است، مجدداً تأیید کند. بنابراین، جرمیاد آمریکایی یک پیمان مقدس را با یک مأموریت دنیوی ترکیب می‌کند که از طریق رؤیای آمریکایی اکنون به یک مأموریت برای جهان تبدیل شده است (Bercovitch, 2012, 1978; Murphy, 2009: 126).

در چین، «نگرانی میهن‌پرستانه» گفتمان مشابهی را ارائه می‌کند و به روشنفکران این تعهد اخلاقی را می‌دهد که مشکلات و راه‌حل‌ها را بر اساس کمال ملی و تمدنی چین طرح‌ریزی کنند. روشنفکران احساس می‌کنند که وظیفه آن‌ها تفکر در مورد سرنوشت ملت و یافتن فرمول صحیح برای حل مشکلات چین است. هنگامی که فرمول صحیح کشف شد، چین جوان

1. Dreams from My Father (2004)
2. The Audacity of Hope 'Reclaiming the American Dream' (2006)
3. American Jeremiad

شده و جایگاه واقعی خود را در مرکز جهان خواهد گرفت (Bockman 1998; Davies, 2007). بنابراین، رؤیای آمریکایی و رؤیای چین واقعیت‌هایی نیستند که باید اثبات یا رد شوند، بلکه روایت‌های اخلاقی هستند که آرزوها و نگرانی‌های یک ملت را در گفتگوهای چندآوایی درباره زندگی خوب، تمدن و پیشرفت بیان می‌کنند (madsen, 1995; murphy, 2009) و در این مسیر نقش احزاب سیاسی به جهت گفتمان‌سازی، بازاریابی سیاسی در انتخابات، طراحی ایده‌های سیاستی و توسعه گفت‌وگوهای اجتماعی مثال‌زدنی است. در فضای کارآفرینی سیاستی و نهادی ایران، چالش فقدان ایده‌ها و رؤیاهای معتبر حزبی قابل‌مشاهده است؛ فرایندی که مانع از توسعه تصویرپردازی عمومی از آینده و مانع از هم‌آفرینی جمعی برای خلق آینده شده است.

• ایجاد انگیزه برای دستیابی و حفظ چشم‌انداز مطلوب

پاچکو و همکاران در سال ۲۰۱۰ اقدامات کارآفرینان سیاستی ناظر به تغییر ترتیبات نهادی را به پنج راهبرد مرتبط با ایجاد یا برهم‌زدن نهادها خلاصه کردند که شامل چارچوب‌بندی، نظریه‌پردازی، همکاری، لابی و مذاکره است (Pacheco et al, 2010).

جدول ۱. گام‌های ایجاد انگیزه برای دستیابی و حفظ چشم‌انداز مطلوب. (منبع: نگارندگان)

گام اول	توسعه چشم‌انداز	چارچوب‌بندی	نظریه‌پردازی
گام دوم	بسیج حامیان	همکاری	رایزنی و مذاکره

بنابراین، اکتفا به خلق رؤیا و ارائه یک صورت‌بندی ناظر به مسیر دستیابی به آن منجر به تحقق آن نمی‌شود و ایجاد پیوست اجتماعی و پیشبرد گفتمان فرهنگی ناظر به آن از طریق ابزارهای ایجاد اجماع، برای احزاب و بازیگران سیاسی یک ضرورت است.

ج) آسیب‌شناسی کارآفرینی سیاستی در ایران پسا انقلاب اسلامی

در کشور ایران، سنت‌های سیاسی حاکی از پیرنگ‌بودن جایگاه نهادهای غیررسمی در ساخت سیاسی و کم‌توجهی به جایگاه نهادی احزاب به‌عنوان نهادی حرفه‌ای در تنظیم مناسبات قدرت است. در ادامه سعی خواهد شد با دسته‌بندی موارد معطوف به آسیب‌شناسی کارآفرینی سیاسی در ایران پساانقلاب اسلامی به پردازش چارچوب‌مند این فرایند پرداخته شود.

۱. تجربه تحزب بعد از انقلاب اسلامی

بنا به ضرورت کادرسازی و نوسازی نسل سیاسی در دوره‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی، نهادهای مختلفی با مأموریت فرهنگی، نظامی، اقتصادی و علمی؛ عملاً نسبت به تربیت نیروی سیاسی اقدامات مهمی را به ثمر رساندند و ماحصل آن تصدی مناصب مدیریتی سیاسی در لایه‌های پایه، میانی و سطح بالا با جهت‌دهی و سرمایه‌گذاری غیررسمی بخش گسترده‌ای از این نهادها بود (ربیعی و همکاران: ۱۴۰۲). با وجود این، روند غیررسمی طی شده در این نهادها غالباً از ایده ممتاز و مشخصی برای حکمرانی و طراحی آینده پیروی نمی‌کنند و امکان پاسخگویی و نظارت عمومی بر نحوه توزیع قدرت در ساختار سیاسی-اجتماعی کشور را سخت و بعضاً غیرممکن ساخته و این نهادها عملاً مسئولیت نیروهای تربیت‌شده خود را برعهده نمی‌گیرند. درحالی‌که احزاب شناسنامه‌دار حرفه‌ای باید متعهد به پوشش ریسک‌های عالم سیاست و نگاهداشت نیروها در مسیر راهبردهای حزبی باشند. همچنین باید گفت این نهادها بعضاً کسب قدرت را امری ضدارزش تلقی کرده و با رویکردی فرهنگی وارد حوزه کادرسازی شده اما عملاً به‌مرور نیروهای تربیت‌یافته در مناصب سیاسی و مدیریتی مختلف معرفی و جای‌گذاری شده‌اند. در یک توضیح اجمالی باید گفت آنچه که به‌عنوان حزب در دهه‌های مختلف پس از انقلاب اسلامی مطرح شده؛ بیشتر در قالب محافل سیاسی هم‌فکر بوده که تحت حمایت معنوی یکی از بزرگان سیاست اداره شده است. هرچند که این احزاب بعضاً دارای سازمان مطبوعاتی و دفاتر استانی هستند، اما انگیزه شکل‌گیری آن‌ها وابسته به فضای انتخابات (موسمی) یا کاملاً متکی به دولت مستقر (دولت‌ساخته و یا شخص‌محور) است (دارابی، ۱۳۹۶) و لذا سایر کارکردهای حزبی به‌ویژه آموزش درون‌تشکلی، ارزیابی عملکرد به صورتی سازمان‌یافته و نظارت بر روند اجرای گفتمان‌های حزبی در ساحت تصمیم‌سازی، کمتر از این احزاب دیده می‌شود. در عوض نظام انگیزشی موجود در فرایندهای مشارکت‌پذیری سیاسی

بیش از آنکه به دنبال ساخت نهادی مرجع و حرفه‌ای در تنظیم مناسبات سیاسی - اجتماعی باشد که بتواند مثلث گفتمان‌سازی سیاسی، بازاریابی سیاسی و انباشت سیاسی را مدنظر قرار دهد، از کنش‌های توده‌ای و عموماً مبتنی بر هیجانات مقطعی حمایت می‌کند. بنابراین از آنجایی که خلق چشم‌انداز نیازمند «مشارکت» است و مشارکت مستلزم سه شرط بنیادین استمرار، عقلانیت و سازماندهی است، احزاب سیاسی در ایران فاقد زیرساخت لازم برای خلق رؤیا و ترسیم افق‌های سیاسی مبتنی بر ارزش‌های جمعی هستند و مهارت کافی برای گفت‌وگو، هم‌نشینی، همکاری و مشارکت ندارند (رنانی، ۱۳۹۹). از سوی دیگر کارکرد حمایت‌گری و بازپروری حزب که امکان بازگشت نیروهای مسئله‌دار به میدان را در بلندمدت فراهم کرده و مانع از ایجاد تهدید نسبت به امنیت داخلی و شکل‌گیری اقلیت‌های معارض می‌شود، عملاً مغفول مانده و تشکل‌های سیاسی، معمولاً ریسک‌های سیاست‌ورزی را پذیرا نیستند و این‌گونه می‌شود که نیروهای اصلی پیش‌برنده امر سیاست در ایران در موارد متعددی خود تبدیل به نیروهای ضد سیاست مسلط شده‌اند و کارکردهای ایجابی خود را تا حد زیادی از دست داده‌اند. حزب می‌تواند در این فرایند به‌مثابه یک امر امنیت‌زا و ثبات‌ساز عمل کند؛ درواقع حزب در جامعه مدرن بیش و پیش از آن که سازوکار کاربست آزادی باشد، سازوکار ایجاد امنیت است.

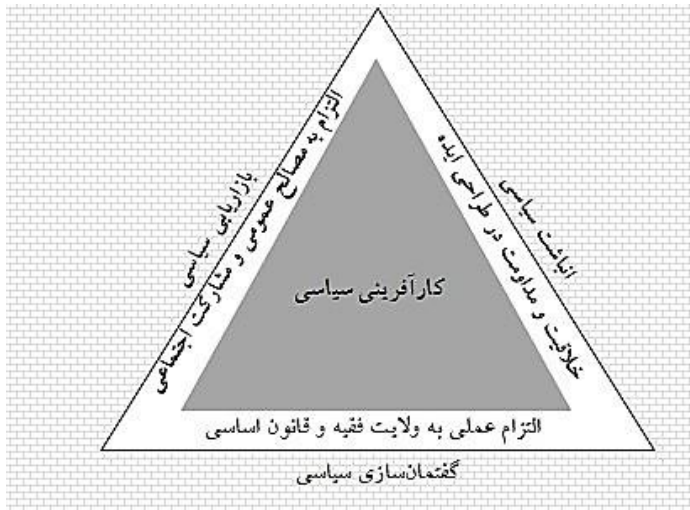
۲. بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و مسئله تحزب

پس از صدور بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و با ویژگی‌های اصیل و مهمی که آیت‌الله خامنه‌ای در توصیف حلقه‌های میانی ذکر کردند یعنی معقول بودن، منضبط بودن، پیگیر بودن و اتصال با بدنه اجتماعی، به نظر می‌رسد می‌توان چارچوبی اولیه از نظام‌واره حزب در ایران استحصا کرد. درواقع حزب را می‌توان یکی از مهم‌ترین حلقه‌های میانی محسوب کرد که پیوند بین قدرت اجتماعی و قدرت سیاسی را بر عهده دارد.

در نظام سیاسی مبتنی بر ولایت‌فقیه که بنیاد آن بر گفتمان مردم‌سالاری دینی استوار است، مردم نه‌تنها نقش مؤسس در شکل‌گیری انقلاب اسلامی و نظام برآمده از آن را ایفا کرده‌اند، بلکه استمرار و پایداری این نظام نیز به مشارکت آگاهانه، فعال و سازمان‌یافته آن‌ها وابسته است. در این چارچوب، حاکمیت بدون مردم حداقل از حیث کارآمدی و پویایی فاقد معنا خواهد بود. از این‌رو، مردم باید در تمام ساحت‌های حکمرانی، از سیاست‌گذاری و مدیریت اجرایی گرفته تا فرایند جامعه‌پردازی و تحقق آرمان تمدن نوین اسلامی، حضوری فعال داشته باشند. تحزب، در منظومه مفهومی جامعه ولایی، به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین مصادیق

«حلقه‌های میانی» شناخته می‌شود (مجیدی و سبزی کریم‌آبادی، ۱۴۰۱). این نهاد با عطف توجه به مثلث نظری پژوهش می‌تواند کارکردی واسطه‌ای میان مردم و حاکمیت ایفا کرده و شکاف‌ها و خلأهای ارتباطی و نهادی موجود را پوشش دهد. احزاب سیاسی با سازمان‌دهی خواسته‌ها و توانمندی‌های اجتماعی، به‌ویژه در سطوح نخبگانی و جوانان، بستری برای انسجام اجتماعی و هم‌افزایی ملی فراهم می‌سازند؛ امری که تحقق آن، شرط لازم برای دستیابی به تمدن‌سازی اسلامی است. در جامعه ولایی، حزب نه در تعارض با ولایت، بلکه در امتداد آن تعریف می‌شود. حزب در این نظام، اگر با التزام به اصول اسلامی در جنبه‌گفتمانی و تبعیت از ولایت فقیه و تعهد به مصالح امت اسلامی و مردم همراه باشد، می‌تواند به‌عنوان نهاد واسطه، وظیفه تربیت نیرو، انتقال آرا، انتقادات و مطالبات مردمی به ساختار حاکمیتی و مشارکت در هدایت افکار عمومی را به‌خوبی ایفا کند. در واقع در این فرایند، حزب می‌تواند به مثابه کنشگری تسری‌بخش به تولید روایت‌های آینده، چشم‌اندازهای ملی و ایده‌های حکمرانی مبادرت کند و نقشی میانجی و میانی بین دو نوع دستگاه راهبردی قدرت سیاسی و قدرت اجتماعی ایجاد کند.

شکل ۲. مؤلفه‌های کارآفرینی سیاسی در احزاب ایرانی. (منبع: نگارندگان)

بنابراین، حزب در جامعه ولایی، نه صرفاً ابزار رقابت سیاسی، بلکه نهاد سازنده نظم اجتماعی و مؤلفه‌ای کلیدی در تحقق مردم‌سالاری دینی است. از منظر سیاست‌گذاری، الگوی حزب در جامعه ولایی باید به صورت بومی و در چارچوب گفتمان انقلاب اسلامی طراحی گردد. این الگو باید از سطح زیرساخت‌ها، آموزش، تربیت نیروی انسانی و شبکه‌سازی اجتماعی آغاز شود و در سطوح خرد، میانی و کلان، ظرفیت‌های مردمی را به‌ویژه در میان نسل جوان، فعال سازد. به این ترتیب، حزب می‌تواند به‌عنوان حلقه واسط میان توده‌های مردم و ساختار حاکمیت، نقشی کلیدی در پویایی نظام ایفا کند. در نهایت، بازشناسی علمی و نظام‌مند مفهوم حزب در نظام ولایی، مستلزم صورت‌بندی دقیق آن در قالب یک سامانه مفهومی است که هم با ارزش‌های دینی سازگار باشد و هم الزامات جامعه پیچیده امروز را پاسخ گوید (مجیدی و سبزی کریم‌آبادی، ۱۴۰۱).

با نگاهی به قوانین جدید و سابق در حوزه فعالیت احزاب و انتخابات مجلس می‌توان مواردی از آنچه که منجر به وضعیت انفعال در گفتمان‌های عمومی احزاب شده است را مورد پردازش قرار داد که عبارت‌اند از:

- **فقدان هویت سیاسی متمایز:** با وجود اینکه طبق تبصره دو ماده دو قانون احزاب، وجود مرامنامه مؤید رویکردهای کلان اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و جهان‌بینی حزب از شروط ثبت رسمی احزاب است، اکتفای احزاب به بیان کلیات و عدم صورت‌بندی دقیق گفتمان و ایده حکمرانی و عدم تعیین وجه تمایز حزب با رقبای در زمینه اداره کشور منجر به کاهش ارزش این سند شده و ماهیتی کاملاً تشریفاتی به خود می‌گیرد. در عمل هم مرامنامه‌های احزاب فاقد وجوه ممیزه بوده و با عباراتی کلیشه‌ای به نگارش در می‌آید و فاقد چشم‌انداز سیاسی- فرهنگی متمایز است. بنابراین افکار عمومی با تعدد این احزاب، ارتباط برقرار نمی‌کند و به تبع انگیزه‌ای برای مشارکت سیاسی مستمر در قالب تعامل با یک تشکل سیاسی ندارد.

- **ابهام حقوقی در فرایند جذب، ارتقا و ساماندهی مناصب سیاسی:** حقوق حزبی در کشور ما شامل فعالیت سیاسی، انتشار مواضع از طریق اعلام علنی، نشریات، برگزاری تجمع با مجوز قبلی از وزارت کشور، دریافت کمک‌ها و یارانه‌های موضوع قانون، امر به معروف و نهی از منکر، دایر نمودن شعب و دفاتر استانی و ائتلاف با سایر جریان‌های سیاسی است. بنابراین در این ساختار، سازوکار معرفی نظام‌مند افراد زنده حزبی به دولت مستقر و زیرمجموعه‌های مدیریتی آن از حیث قانونی مشخص نشده است و نقل و انتقالات

مدیران سیاسی همچنان در فضایی غیرشفاف انجام می‌شود. این ضعف قانونی در کنار نبود شاخص‌های معرفی مناصب مدیریت سیاسی مندرج در ماده ۷۱ قانون مدیریت خدمات کشوری به‌رغم توسعه مناصب هم‌تراز در سال‌های مختلف، منجر به حواشی فراوان ناظر به بخشی از انتصابات دولتی می‌شود. همچنین فهرست‌های انتخاباتی ورود به مجلس شورای اسلامی صرفاً در بازه‌هایی موقت نسبت معنادار با احزاب معرفی‌کننده داشته و در طول دوران تصدی کرسی مجلس ارتباط دوسویه و نظارت و حمایت توأمان حزب با نامزدهای منتخب دیده نمی‌شود. در صورتی که یکی از کارویژه‌های رسمی احزاب در سایر کشورها، معرفی نیرو در عین مسئولیت‌پذیری حزب در قبال نیروها و افکار عمومی است.

- فقدان زیرساخت تأمین مالی عمومی احزاب و انتخابات‌ها: به‌رغم تصریح بند دو ماده ۱۶ قانون احزاب مبنی بر امکان دریافت کمک مالی از اشخاص حقوقی ایرانی، در «قانون شفافیت تأمین مالی انتخابات» مصوب سال ۱۳۹۸، این حق سلب شده و اشخاص حقوقی به جز احزاب، امکان حمایت مالی از نامزدها را ندارند. این محدودیت در کنار تأخیر فراوان در تخصیص یارانه کمکی دولت به احزاب دارای مجوز، شرایطی را ایجاد می‌کند که نامزدهای انتخابات صرفاً در صورت نزدیکی به اشخاص ذی‌نفوذ سیاسی و اقتصادی، بتوانند هزینه‌های لازم برای تبلیغات انتخاباتی و کمپین‌سازی را تأمین کنند. البته در قانون شفافیت تأمین مالی انتخابات با محدودسازی امکان دریافت کمک از اشخاص حقیقی تا سقف ۲۰ درصد هزینه‌ها، سعی کرده از نفوذ اشخاص متمول در فرایند مشارکت سیاسی پیشگیری کند ولی پر واضح است که در فقدان سازوکار تأمین مالی عمومی مؤثر، این محدودیت‌ها عملاً کارا نبوده و نامزدهای انتخابات اقدام به دورزدن قوانین می‌کنند یا از میدان رقابت کنار می‌روند تا همچنان انتخابات صحنه ورود بازیگران قدرتمند اقتصادی - سیاسی باشد. با توجه به محدودیت منابع مالی احزاب از جمله دریافت حق عضویت (به خصوص برای احزابی که جامعه هدف آنان طبقات کارگری و کارمندی هستند) و یارانه‌های دولتی و همچنین ممنوعیت انجام فعالیت‌های اقتصادی و انتفاعی برای احزاب طبق بند ۱۸ ماده ۱۸ قانون، عملاً احزاب برای تأمین مالی به اشخاص حقیقی ذی‌نفوذ وابسته می‌شوند و عملکرد احزاب در زمان همسویی حزب با دولت مستقر، دولت‌محور خواهد شد. برای نمونه بند «ز» ماده ۱۰۵ قانون برنامه ششم توسعه،

بر حمایت دولت از احزاب تأکید مصرح داشته است، در حالیکه در برنامه هفتم توسعه احزاب جایگاه مشخصی ندارند.

- **خلأ ساماندهی تعاملات احزاب با بخش خصوصی و نهادهای مدنی:** در ابتدای انقلاب اسلامی، حمایت مالی نهاد بازار از عوامل مؤثر در تحقق اهداف انقلاب و به خصوص جمعیت مؤتلفه به شمار می‌رفت و این کمک بازاری تعبیر به باندسازی ثروت و قدرت نمی‌شد. در عمل هم، یکی از عوامل پیشبرد برنامه احزاب، کمک‌هایی است که از سمت اشخاص فعال اقتصادی به حزب تزریق می‌شود و حزب مرتبط، موظف به تأمین منافع صنف حامی است. این سازوکار ضمن پویا کردن محیط سیاست در صورتی که در چارچوب قانون اساسی و ذیل نظارت عمومی و شفافیت عملکردی پیگیری شود، نه تنها امری ضدارزش نیست، بلکه در راستای مشارکت اصناف و گروه‌های اجتماعی با حاکمیت و رقابت سیاسی معنادار گروه‌های مختلف و تبدیل منازعات شخصی به منازعات گفتمانی و ترجیحات عمومی است. در حال حاضر احزاب سیاسی ریشه‌دار کشور، جلسات مستمری با کانون‌های صنفی داشته و سعی می‌کنند از ظرفیت این کانون‌ها برای پیشبرد گفتمان سیاسی خود استفاده کنند، هر چند که بخش عمده‌ای از این تعاملات با توجه به فقدان هنجارگذاری کارآمد، به شکل غیررسمی دنبال می‌شود و البته تبعات سوء این کنش‌های غیررسمی کمتر از تبعات احتمالی رسمیت‌بخشی به این تعامل در چارچوب قانون نیست.

- **تزلزل جایگاه نهادی خانه احزاب:** احیای رسمی فعالیت خانه احزاب با تلفیق سه فراکسیون اصلاح‌طلبان، اصول‌گرایان و مستقلین در دولت سیزدهم در صورتی می‌تواند به هم‌زیستی مسالمت‌آمیز جریان‌های سیاسی و ارتقای کیفی فعالیت احزاب کمک کند که این نهاد برنامه مشخصی برای آموزش، کادرسازی، توانمندسازی و ایجاد فرصت‌های کارآموزی هدفمند برای نیروهای جدید و مدیریت دانش ضمنی حاصل از تجربیات افراد باسابقه سیاسی را در دستور کار قرار دهد و گرنه تبدیل به محفلی برای دورهمی و خاطره‌گویی و بعضاً مجادلات بی‌فایده سیاسی خواهد شد.

- **نظم انتخاباتی و کژکارکردهای حزبی:** عملکرد احزاب در جوامع مختلف تحت تأثیر نوع نظام انتخاباتی آن کشورها قرار می‌گیرد. نظام انتخاباتی تناسبی مبتنی بر پذیرش تنوع سیاسی جامعه و تقسیم کیک قدرت به احزاب مختلف و نظام انتخاباتی اکثریتی مبتنی بر پذیرش قاعده اکثریت و اختصاص تقریباً مطلق کرسی‌های انتخاباتی به حزب پیروز است که می‌تواند منجر به ثبات سیاستی بیشتر شود. فراتر از رقابت انتخاباتی،

احزاب سیاسی به عنوان عوامل جامعه‌پذیری سیاسی و نظم عمل می‌کنند. (Olaiya, 2014). تجربه عملی جمهوری اسلامی در طول دهه‌ها برگزاری انتخابات مجلس شورای اسلامی و شورای شهر حاکی از تمایز شرایط حوزه‌های انتخابیه در کلان‌شهرها با سایر شهرهاست. رفتار انتخاباتی در کلان‌شهرهای کشور با توجه به نبود شناخت فردی از نامزدها، سیاسی‌تر و مبتنی بر فهرست‌های مشخص هست در صورتی که در سایر حوزه‌ها شناخت فردی میسرتر و اعتمادسازی سیاسی حول گردها و شبکه‌های اصلی جوامع کوچک شکل می‌گیرد. بنابراین عدالت انتخاباتی حکم می‌کند که شرایط رأی‌دهی را متناسب با اقتضای جغرافیای سیاسی تنظیم کرد. به همین دلیل پیشنهاد تناسبی‌سازی انتخابات مجلس که چندین سال از سوی اندیشکده حکمرانی شریف مطرح و در مجلس دهم با جرح و تعدیل‌هایی به تصویب رسید، می‌تواند راهی برای حفظ توازن سیاسی در صحن مجلس برای پوشش ترجیحات عمومی به شکلی بهینه باشد.

نتیجه‌گیری

طراحی فرایندهای سیاست‌گذاری و چشم‌انداز ملی توسط احزاب نیازمند ایده‌های ناب ایجابی، معتبر و قابل ارزیابی است که متناسب با هنجارها و ارزش‌های بومی کشور باشد. در این راستا احزاب نقش مهمی در طراحی این فرایند، استمرار نهادی برای آموزش حکمرانی و بسیج اجتماعی برای حرکت به سمت رؤیایها دارند. احزاب سیاسی به مثابه مرجع حرفه‌ای نمایندگی سیاسی گروه‌های متنوع اجتماعی و ساماندهی ترجیحات عمومی در تنظیم مناسبات قدرت، از طریق تدوین ایده‌ها و بازاریابی سیاسی، تسهیل گفت‌وگوهای اجتماعی و فراخوانی مشارکت عمومی، خلق روایت‌های پیش‌برنده اجتماعی مبتنی بر هویت سیاسی- فرهنگی متمایز و انباشت مستمر سیاست‌های اجرایی، نقش کلیدی در شکل‌گیری و توسعه رویای ملی دارند. در ایران علاوه بر حکمرانی موقتی که میراث تاریخی این سرزمین است و تحت تأثیر مؤلفه‌های مختلفی از جمله اقتصاد رانتیر نفتی، ژئوپلیتیک، هنجارهای ژئوپلیتیک، استعمار و... شکل گرفته است، نبود انسجام در سیاست‌های حمایتی و تنظیم‌کننده ناظر به جایابی احزاب در ساختار سیاسی و اداری کشور، عملاً منجر به ایجاد بسترهای غیررسمی فاقد نظارت و ارزیابی در میدان اثرگذاری سیاست و تبدیل هم‌آفرینی سیاسی سازمان‌یافته به کنش‌های توده‌ای مقطعی شده است. این بسترها در عین پویاسازی محیط کنش سیاسی، به دلیل حضور در سایه

و بدون شناسنامه بازیگران اصلی، امکان دسترسی فراگیر و نظارت عمومی بر عملکردها و ورودی و خروجی‌های فرایندهای سیاسی را مختل کرده و از سوی دیگر احزاب کشور را با سیاست‌های اعلامی متفاوت دولت‌ها در دوره‌های مختلف مواجه می‌کند؛ به شکلی که امکان برنامه‌ریزی و یادگیری بلندمدت را از این نهادها سلب کرده است. براساس مسئله‌شناسی صورت‌گرفته در پژوهش حاضر، پیشنهادهای ذیل قابل طرح است:

❖ **تلاش برای هم‌آفرینی تصویر ایران آینده:** هم‌آفرینی تصویر ایران آینده را شاید بتوان یکی از مهم‌ترین وظایف احزاب در دوره کنونی دانست. مهم‌ترین موضوعی که در این فرایند می‌تواند مورد پیشنهاد قرار بگیرد، تلاش برای توسعه فضا-زمان ایرانی است. در این مسیر ضروری است سازوکارهایی برای گفت‌وگو در رابطه با تصویر ایران آینده ایجاد شود به نحوی که ایران گذشته و ایران حال را بشناسد و توانایی طراحی تخیل راهبردی در رابطه با ایران آینده را داشته باشد. تخیل آینده سرآغاز برون‌آمدن از تله زیست برای بقای صرف و بودن در کنون است، فرایندی که با امید راهبردی برای «هستن» در آینده ترکیب خواهد شد.

❖ **اصلاحات تقنینی:** در راستای تحقق بند نه سیاست‌های کلی انتخابات ضروری است تا با به‌روزرسانی قانون نحوه فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی مصوب ۱۳۹۵ و اصلاح ماده ۷۱ قانون مدیریت خدمات کشوری مبتنی بر تعریف منصب سیاسی و نظام جذب، ارزیابی و ارتقای این دسته از مشاغل در تعامل با احزاب، نسبت به تعیین تکلیف سطح تعهد دوجانبه دولت‌ها و احزاب از حیث سازوکارهای تأمین مالی عمومی، شاخص‌های ارزیابی عملکرد دوره‌ای و سطح مشارکت احزاب در تصمیم‌سازی‌های کلان در چارچوب نهادهای بخشی و فرابخشی اقدام گردد.

❖ **بازنگری در فرایند جذب و کادرسازی حزبی:** این مهم از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی محلی به منظور استعدادیابی و سرمایه‌گذاری، تقویت مهارت‌های اجتماعی اعضا، آموزش شیوه‌های هم‌آفرینی سیاسی و بسیج نیروهای اجتماعی، تعریف پروژه‌های سیاستی مسئله‌محور و راهبردی در قالب فرصت‌های کارورزی، ارائه خدمات تخصصی مرتبط با نیازهای کنشگری، شبکه‌سازی و ایجاد فرصت برای تبادل دانش و تجربه، معرفی نیروهای آماده به خدمت به دولت و در نهایت نظارت کلی بر عملکردها و حمایت حقوقی و سیاسی از اقدامات نیروهای حزبی قابل انجام است.

❖ **تقویت کارکرد بازاریابی سیاستی احزاب:** بهبود و تقویت کارکرد اجتماعی و بازاریابی سیاستی احزاب در تعامل با نهادهای اداری و سیاسی به‌عنوان بازوی مشورتی یا در کرسی‌های رسمی با تمرکز بر مهارت‌های رایزنی، اقناع‌سازی و تصمیم‌گیری مبتنی بر اجماع و ساماندهی مطالبات اجتماعی در قالب بسته‌های سیاستی قابل ارائه از جمله موارد مهم در این زمینه است. در این راستا رصد دائمی نحوه اجرای سیاست‌های منتخب در ساختار اجرایی کشور در نسبت با چشم‌انداز کلان حزب و کمک به بهینه‌سازی فرایند انباشت سیاست بر اساس مقتضیات روز از اهمیت برخوردار است.

❖ **تقویت کارکرد گفتمان‌سازی حزبی:** بهبود و تقویت کارکرد گفتمان‌سازی حزبی حول یک رؤیای معنادار مورد اجماع با خلق روایتی پیش‌برنده، انگیزه‌بخش و مبتنی بر درک مشترک حامیان سیاسی و در چارچوب حقوق سیاسی- اجتماعی مندرج در قانون اساسی در قالب‌های رسمی (بیانیه‌های سیاسی، اسناد تأسیسی، سخنرانی‌ها) و قالب‌های غیررسمی (آثار هنری، برنامه‌های فرهنگی، نهاد مطبوعاتی و...) از اهمیت برخوردار است. در این راستا ایجاد پایگاه‌های محلی حضوری و مجازی توسط احزاب در راستای توسعه گفتگوهای اجتماعی حول محور مسائل ایران آینده و راهبردهای مورد تأیید حامیان در مسیر کنشگری و کارآفرینی سیاستی از اهمیت برخوردار است.

❖ **تنظیم‌گری سازوکارهای تأمین مالی:** تنظیم هوشمندانه و شفاف سازوکارهای تأمین مالی عمومی و خصوصی احزاب در تعامل چندجانبه وزارت کشور، خانه احزاب و بخش خصوصی به شکلی شفاف و نظام‌مند در راستای تسهیل سرمایه‌گذاری احزاب بر پروژه‌های بلندمدت سیاستی، انباشت مستمر سیاست‌ها و طراحی حرفه‌ای‌تر کمپین‌های انتخاباتی ضروری است.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی اصول و موازین اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

منابع

- اطاعت، جواد و نصرتی، حمیدرضا. (۱۴۰۲). جغرافیای نظام‌های انتخاباتی و نظام انتخاباتی ایران. رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۴(۳)، ۱۱-۳۸.
- اعمایی، حسن و رضایی، مصطفی، (۱۳۹۸) امتناع حکمرانی حزبی؛ آسیب‌شناسی رابطه نظام حزبی و نظام انتخاباتی در جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، شماره ۵۹، اکبری، کمال. (۱۳۸۸). نقش احزاب در سیاست پس از انقلاب اسلامی. علوم سیاسی، ۱۲(۴۷).
- خرمشاد، محمداقبر و رفیعی قهساره، ابوذر. (۱۳۹۲). نظام انتخاباتی در انتخابات مجلس شورای اسلامی. جستارهای سیاسی معاصر، ۴(۹)، ۴۱-۶۶.
- خسروی، حسن، (۱۳۸۵). تئوری نمایندگی در پرتو فلسفه سیاسی و حقوق عمومی. فصلنامه تحقیقات حقوقی، شماره ۸۳.
- دارا، جلیل و صادقی، الهه. (۱۴۰۰). تحلیل نظام انتخاباتی در جمهوری اسلامی ایران؛ بررسی آسیب‌ها و راهکارها. ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۴(۴)، ۱۴۶۳-۱۴۸۰.
- دارابی، علی. (۱۳۹۶). جریان‌شناسی سیاسی در ایران، تهران، پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی، چ ۱۸.
- ربیعی، حدیثه و اعمایی، حسن و مرادی اسلامی، عاطفه و امامیان، سید صادق. گزارش سیاستی آسیب‌شناسی عملکرد نهادهای غیررسمی تربیت نیروی سیاسی در دوران پس از انقلاب اسلامی. اندیشکده حکمرانی شریف، ۱۴۰۲.
- سرزعی، علی. (۱۴۰۲)، پوپولیسم ایرانی، تهران، کرگدن، چ ۶.

صفایی، سهیلا و محقق داماد، سید مصطفی و عباسی، محمود. (۱۳۸۱). بررسی احترام به خود مختاری در فقه و حقوق.
مجیدی، محمدرضا و سبزی کریم‌آبادی، یونس. (۱۴۰۱). جایگاه حلقه‌های میانی در حکمرانی تشکیلاتی و نقش آن در تمدن‌سازی، با نگاهی به مقوله حزب. فصلنامه مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، ۱(۵)، ۲۹-۵۲.
مسعودنیا، حسین. (۱۳۸۲). درآمدی بر چالش‌های حزب و پیامدهای آن در ایران. فصلنامه علمی راهبرد، ۱۱(۳).

وینسنت، اندرو. (۱۳۹۲). نظریه‌های دولت (ترجمه حسین بشیریه، چاپ نهم). تهران: نشر نی.
ویژه، محمدرضا. (۱۳۹۰). مبانی نظری و ساختار دولت حقوقی (چاپ اول)، تهران: انتشارات جنگل.

- Belete, S. B. (2021). The politics of opposition in post-2005 Ethiopia: Challenges and prospects in the case of national political parties. *International and Public Affairs*.
- Bernhard, M., Hicken, A., Reenock, C., & Lindberg, S. I. (2019). Parties, civil society, and the deterrence of democratic defection. *Studies in Comparative International Development*, 55, 1–26.
- Bernhard, W. (2011). *Performance and deficits of present-day representation*. Cambridge University Press.
- Bértoa, F., & Rama, J. (2021). Polarization: What do we know and what can we do about it? *Frontiers in Political Science*.
- Bolukbasi, T., & Yildirim, D. (2022). Institutions in the politics of policy change: Who can play, how they play in multiple streams. *Journal of Public Policy*, 42, 509–528.
- Bukari, Z., Abdul Hamid, A. B., Md. Som, H., Agbemabiese, G. C., & Quansah, F. (2022). Does political issue matter in voting intention in Ghana? A political marketing perspective. *Cogent Business & Management*, 9.
- Callahan, W. A. (2013). *China dreams: 20 visions of the future*. New York: Oxford University Press.
- Dahal, K. (2018). Parties' polarization and their impact on democracy. *Journal of Political Science*.
- Crewe, E., Taylor-Robinson, M. M., & Martin, S. (2022). The future of parliamentary and legislative studies. *Parliamentary Affairs*, 75(4), 754–766.

- Gonzalez, E. (2009). Political parties and policy development: The condition which lead political parties. The International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA).
- Guedea-Noriega, H. H., & García-Sánchez, F. (2022). Integroly: Automatic knowledge graph population from social big data in the political marketing domain. *Applied Sciences*.
- Gupta, A. K., Dhungana, H. P., & Lamsal, B. P. (2024). Political parties' accountability to the public in Nepal: What factors affect it? *Heliyon*, 11.
- Henneberg, S. C., & O'Shaughnessy, N. J. (2007). Theory and concept development in political marketing. *Journal of Political Marketing*, 6, 31–45.
- Hopkin, J., & Paolucco, C. (1999). The business firm model of party organisation: Cases from Spain and Italy. *European Journal of Political Research*, 35(3), 307–339.
- Jeffs, R. A., Hayward, J. E., Roach, P. A., & Wyburn, J. (2015). Activist model of political party growth. *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, 442, 359–372.
- Kitschelt, H., & Wilkinson, S. (2007). *Patrons, clients and policies*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Kopecký, P. (2005). Parliaments in Central and Eastern Europe: Changing legislative institutions. *Sociologicky Casopis–Czech Sociological Review*, 41, 361–373.
- Lees-Marshment, J. (2009). Marketing after the election: The potential and limitations of maintaining a market orientation in government. *Canadian Journal of Communication*, 34.
- Li, L. (2024). A study of political party instability in Korea. *Academic Journal of Humanities & Social Sciences*.
- Lindblom, C. E. (1968). *The policy-making process*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Lipset, S. M., & Rokkan, S. (1967). Cleavage structures, party systems, and voter alignments: An introduction. In S. M. Lipset & S. Rokkan (Eds.), *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives* (pp. 1–64).
- Liutko, N. (2015). Positioning as a part of political marketing. *Historia i Polityka*, 21(14), 25–31.
- Madsen, R. (1995). *China and the American dream: A moral inquiry*. Berkeley: University of California Press.

- Martin, L. W., & Vanberg, G. (2004). Policing the bargain: Coalition government and parliamentary scrutiny. *American Journal of Political Science*, 48, 13–27.
- Murphy, A. R. (2009). Longing, nostalgia, and golden age politics: The American Jeremiad and the power of the past. *Perspectives on Politics*, 7(1), 125–141.
- Olayia, T. A. (2014). Youth and ethnic movements and their impacts on party politics in ECOWAS member states. *SAGE Open*, 4.
- Pacheco, D. F., York, J. G., Dean, T., & Sarasvathy, S. D. (2010). The co-evolution of institutional entrepreneurship: A tale of two theories. *Journal of Management*, 36(4).
- Pereira, M. M., Coroado, S., de Sousa, L., & Magalhães, P. C. (2022). Politicians support (and voters reward) intra-party reforms to promote transparency. *Party Politics*.
- Przeworski, A. (1992). *Democracy and the market: Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Reilly, B., & Nordlund, P. (2008). Political parties in conflict-prone societies: Regulation, engineering and democratic development.
- Sarabia, M., Romero, F. C., & del Val Nunez, T. (2020). Political entrepreneurship and leadership succession. *Intellectual Property Management*, 10(1), 17–34.
- Scharpf, F. W. (2003). Problem-solving effectiveness and democratic accountability in the EU. MPIfG Working Paper 03/1. Max Planck Institute for the Study of Societies.
- Svensson, P. (2019). Formalized policy entrepreneurship as a governance tool for policy integration. *International Journal of Public Administration*.
- Teixeira, R. M., & Sousa, V. M. (2017). Rethinking parties, democracy and electoral reform: Obstacles and challenges.
- Wei, K. H., & Mokhtar, K. S. (2021). The role of communication in the process of forming market-oriented party (MOP): Its importance and approaches. *Journal of Education and Vocational Research*.
- Wutoy, M., Waruwu, E., Ndraha, A. B., & Al Hadad, A. (2022). Application of the presidential threshold concept in the presidential and vice-presidential election system and its impact on the Indonesian constitutional system. *Journal of Digitainability, Realism & Mastery (DREAM)*.
- Yan, H. (2019). On the role and status of political construction in promoting the party's all-round construction. *Proceedings of the 2019 5th*

- International Conference on Social Science and Higher Education (ICSSHE 2019).
- Yobo, E., & Gyampo, R. E. (2015). Third parties and electoral politics in Ghana's Fourth Republic.
- Zakaria, F. (1997). The rise of illiberal democracy. *Foreign Affairs*, 76(6), 22–43.

وب سایت‌ها

- renani.net (2021). Development dream [Notes]. Retrieved from <https://renani.net/texts/notes/development-dream.2021>
- European Parliament. (2018). One year before 2019 Eurobarometer report: Democracy on the move [PDF]. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2018/eurobarometer-2018-democracy-on-the-move/report/en-one-year-before-2019-eurobarometer-report.pdf>
- European Political Strategy Centre. (2019, November 21). 10 trends shaping democracy in a volatile world. Retrieved from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c2a3e6d5-10ce-11ea-8c1f-01aa75ed71a1>
- ACE Electoral Knowledge Network. (n.d.). Electoral systems (ACE). Retrieved from <https://aceproject.org/ace-en/topics/es/esc>